

ЗМІСТ

Шкода	3
Шкільник	6
Червоний вексель	10
У нас все свято	14
У корчмі	19
Такий панок	22
Суд	28
Сон	35
Скін	37
Святий вечір	40
Роса	44
Похорон	47
Портрет	49
Палій	51
Осінь	67
Озимина	71
Нитка	73
Моє слово	74
Межа	77
Мамин синок	79
Майстер	83
Май	87
Лесева фамілія	92
Лан	95
Злодій	97
Засідання	105
З міста йдучи	112
Дурні баби	118
Дорога	121
Діточа пригода	124
Діти	127
Дід Гриць	129
Давня мелодія	134
Давнина	136
Гріх («Думає собі Касіяниха...»)	142
Гріх	145
Воєнні шкоди	149
Вовчиця	154
Вістуні	156
Вечірня година	160
Басараби	164
Василь Семенович Стефаник (біографія)	174

ШКОДА

У Романихи заслабла корова. Лежала на соломі і сумно дивилася великими сивими очима. Ніздря дрожали, шкіра морщилася — дрожала ціла у горячці. Пахло від неї слабістю і болем страшним, але німим. В таких випадках найбільше жаль, чому худобина не може заговорити і поскаржитися.

— То очі виде, що вона не буде. Може би, й поміг що, якби то кров, а то хтось кинув оком на ню, бодай му повілізали, та й тепер нема ради. Здайтеся на бога — може, вас потішить...

Так казав їлаш, що знав до худоби.

— Ой Ілашку, видко, що не буде, але як її не буде, та й мене не треба. Я цілий свій вік змарнувала, аби коровки дочекатися. Від чоловіка лишила-м си, син умер у воську, а я крірвала та робила і ніч і день. Такі зимові ночі довгі, а я до днини преду, аж ми пушки спухають, аж пісок у очах стає. Лиш один бог знає, як я тот грейцір гірко претала, заки напретала...

— То, видите, бідному то все так, а хоть би-с руки зробив по лікті, та й нічого з того не буде! Уже так є, та й що діяти? Треба якось так жити...

— Та й не знати, що свої голові робити, та й що діяти, та й хто би мені раду дав?

— Ще кличтеси на яку днинку, аби-сте службу наймили та й обідець зробили. Або дайтеся на відпуст Івана Сучавського; кажуть, що багато помагає.

— Ой, вже я си покликкала і на днинку, і на Зарваницьку матір божу, і кличуси на Івана Сучавського.

— Може, кажу, бог вам pomoже, як здастеси на него. Най вам бог дасть якнайліпше.

І Їлаш пішов.

Романиха сіла коло корови і пильнувала її, аби не згубила. Давала їй, що мала найліпше, але вона не хотіла нічого їсти. Лиш дивилася на бабу і жалю їй завдавала.

— Маленька, маленька, що тебе болить? Не лишей стару бабу без ложки молока. Потіш ні хоть трошки.

І гладила корову по чолі і попід горло, і голосила над нею.

— Де, де я годна стегнутиси на другу?! Ані пущок зложити, ані гли прімкнути вже-м не годна; де мені на старість за корову дбати?

Корова дрожала, а Романиха її накрила своїм кожухом і чіпіла над нею, розгорнена, на морозі. Сама дзвонила зубами, але не відступала.

— А може, це за гріхи так мене бог карає? Бо не раз я через тебе, небого, нагрішила! Десь межі трошки підпасла, десь гарбузик урвала, десь пасиночок уломила. Але я ніколи нікому молока не желувала. Десь дитина занеможе, десь жінка у злогах, а я йду з горнєткою та й несу молочка. Та й сирця я роздавала людям до кулешки. Господи, не карай ні тежко — бідну одову. Нічо вже чужого не порунтаю, лиш даруй ми корову!

Отак до пізньої ночі Романиха голосила над коровою. Кропила її свяченою водою, але ніщо не помагало. Вона розтягла ноги на цілу стаєнку і гонила боками, аж рикала. Баба гладила, обіймала, приговорювала, але таки нічого не могла вдіяти.

Місяць освічував стаєнку через двері, і баба виділа кожний рух корови. Вона врешті піднялася. Ледво держалася на ногах. Розглядалася по стаєнці, як би прощалася з кожним кутом.

Потім упала на солому і розтяглася як струнва. Романиха прилякла коло неї і шурувала її віхтем. Сама не знала, що з нею діється. Потім корова зарив-

кала голосно і почала бити ногами. Романісі зробилося горячо, жовто в очах, і, закервавлена, впала. Корова била ногами і роздирала бабу на кавалки. Обі боролися зі смертю.

ШКІЛЬНИК

В громадській канцелярії купа неспокійних, крикливих жінок. Спокійно лишень сидить коло стола жандарм із карабіном і вїйт. На долівці за вїйтом у кутичку сидить дуже обдертий хлопчина й оглядає чорненькими очима публіку.

— І чого ви, жінки, хочете від цього бахура?

— Ми хочемо, аби ви єго приперли, бо через не-го ані нам, ані дітей нашим нема в цім селі життя...

Закричали, заломили руки.

— Та кажіть, Тофанко, таже ви бігали до шандара...

— А вам ще богато вповідати треба за цього байстриюка? Він збирає малі хлопці по лугах та годує їх мухами та черваками. Писки їм напухають, спати через ті плачі не можна. Діти єму виносять, що де в хаті подиблюють. Він їсть із циганами здохле мнесо. Такого ще світ не видів. Відколи його мама вмерла, то він здичів, ніхто його не годує, ніхто не обначо-вує, ніхто не обпирає...

А хлопець з землі каже:

— Це якась дурна Тофанка, та як маму прикидали глинов, то хто мене має годувати та обпирати? Що де йму в руки, то з'їм та й не голоден, що де вкраду з плота, та й си вбираю. Б'ють мене, і добре б'ють, але я терплю. Як нема мами, то мус терпіти...

— Дивітьси лиш на него, аби си скривив, аби плакав, аби си покаєв, а він ще змудра вповідає...

— Та кажіть уже, Тофанко, що він наробив?

— Та вірідила я свого Лукинка до школи, обмила, нагодувала, дала білу сорочку, а він собі каламарчик взяв, та торбинку з книжками, та й хліба в пазушину. А я чисто вовну перед хатов, нічого не гадаю. За якусь там годину ци пів вбігає в ворота таке,

як чорт, всілякими фарбами помальоване, і плаче, аж крізь вуха си промикає. Лиш по голосі пізнаю, що це мій хлопець. Вхопила-м на руки, занесла-м до хати, мию, б'ю, а він кричить. Рукави і пазухи в мене, як видите, закрашені всілякими красками...

Жінки оглядають фарби на сорочці Тофанки і міркують, чи фарба дасться відопрати.

— Дитина захрипла від плачу та й вповідає мені, що, як ішов до школи, цеє копилюк перейшов його лугами та й каже: «Так і так, Лукине, скинь сорочку, я тобі тіло намалую всілякими фарбами. Хлопці будуть за то-бов бігати та й сміятися». Хлопець скинув сорочку, а він его обмалював коло ставка всілякими фарбами. «Ану, побігай, — каже, — по лузі, як мотиль будеш». А сам хашнув его сорочку, і поясок, і все та й втік у кукурудзи. Убравси, розілляв по собі антрамент і пішов, байстрило, до школи...

Тофанка по цім нагналася до хлопчини і хотіла бити, та жандарм заступив його.

— А я вам кажу, що ца Тофанка дурна. То вона гадає, що я її боюси, як тут є шандар та й вїйт. А на дорозі я також не боюси, бо втечу, як вітер. А на ставу також не боюси, бо трутю в став. Таже я доста набрав бучя, доки я навчивси розуму. Та мені кров йшла з очей, з вух; з горла, нім я навчивси розуму та нім ноги дужі стали. Я тепер можу від кожного втечи...

— Це, люди добрі, покаяніє, та ви, вїйте, робіть що з цим чомбараном. Та він нам діти розволочує. Та дивітьси, як він мрігає очима, він нас всіх на сміх побирає. О, який з себе контетний!..

— Хлопче, но, а є в тебе вуйко, або тітка, або якась фамілія?

— Та є. Є багато, але як в похорон позабирали гобортки та полотна, то ще брали мене до себе, а потім били, та й нагнали, та й не давали їсти. То я

мусив собі красти їсти. Та як було тепло, то я собі спав в збіжжю або в кукурудзах, а як студено було, то я ховався в ясла перед худобу, а худоба має гарячий дух, та й дихала на мене. А хлопці давали їсти, а професорка дала кафтан, такий довгий...

— А піди-ко до його тітки, тої там, під лісом. Кажи, аби зараз прийшла суди до канцелярії.

— Но, та й що ви будете з цим байстрюком робити? Та карайте його, замикайте його, таже ми не вільні діти з хати пустити.

— То карайте, я відержу. О, який зад збитий. Дивітьси, таже тут всілякі буки поприсихали...

І хлопчина підняв сорочку і показував жінкам своє тіло.

— Дивіть, дивіть. Ні встиду, ні сорому... — загуділи жінки.

— Йде вже його тітка...

В цей мент малий хлопчина заліз між ноги жандармові.

— Ой пані шандар! Ця тітка буде бити. Ця дуже б'є. Я все виджу в селі, та й видів якось, що до неї ходить тот Басок. То як я сказав, то вона бігла за мнов аж у сіножета та таков ковнев в мене полудила, що мнесо вірвало. Ця би мене вбила. То жінки за ніц так си не гнівають, як за то, що до них хтось ходить. Я за це доста буча си набрав, а найгірше від свої тітки. Як від них украсти сорочку або солонину, то так не б'ють...

Усі жінки звернулися до тітки байстрючка, почали шептати між собою, підсміхатися.

— Пані шандар! Я всьо знаю, де є в селі. Я знаю, де солонина стоїть, я знаю, де карабіни закопані, я знаю, де в жидів дзигарок стоїть, бо мене ніхто до хати не приймає, то мусю ходити та й дивитиси. Ви можете мене й підвісити. Та я видів, як підвісив Лесь свого хлопця ногами догори. Але потім таких

було шандарів, та доктор рубав, та потім так файно поховали. Лиш ці тітці мене не дайте, бо вона за того Баска дуже люта. Як до криміналу, то до криміналу, як шибеница, то шибеница, а я мусю давати собі сам раду...